

Boekbespreking

Drs. J.R. Rietveld is werkzaam bij het Instituut voor Service Management van de Christelijke Hogeschool Noord-Nederland te Leeuwarden (jrietv@chn.nl)

Boekbespreking van: Driessen, E., Beijaard, D., Tartwijk, J. v., Vleuten, C. v.d (red.) (2002), Portfolio's. Groningen: Wolters-Noordhoff. ISBN: 9001851010, 150 Pagina's, € 24,50

Waarom staan portfolio's zo in de belangstelling? De redactie van het boek *Portfolio's* in de Hoger Onderwijs Reeks geeft antwoord op de vraag door zo'n acht hogescholen en universiteiten te laten vertellen over hun ervaringen met portfolio. Het boek staat bol van goede tips, best practices en waarschuwingen voor (toekomstige) gebruikers uit het hoger onderwijs. Deze rijkdom aan informatie wordt opgetekend na jaren ontwikkelen en experimenteren aan verschillende (educatieve) hogescholen en nog enkele universiteiten. Aan het boek doen dan ook meer dan twintig auteurs en ervaringsdeskundigen mee. Aan het einde van het boek tracht de redactie deze stroom aan informatie te bundelen in een aantal beleidsadviezen. Het boek is bedoeld voor docenten en beleidsmakers die met portfolio's (willen) werken.

In de inleiding wordt de term *portfolioparadox* geïntroduceerd. Hoewel het aanvankelijk enthousiasme voor portfolio's bij docenten en/of beleidsmakers groot is, is de praktijk weerbarstig en leidt vaak tot teleurstellingen. In hoofdstuk 1 wordt, voor wie dat nog niet weet, de definitie van een portfolio en haar doelstellingen gegeven. Op het eind van het boek (hoofdstuk 11) wordt het portfolio verder uitgewerkt. Dit vormt een samenvatting van al het waardevolle dat in de voorafgaande praktische hoofdstukken wordt gepresenteerd.

De Universiteit van Leiden doet de aftrap in hoofdstuk 2 en zet de reflectie op de eigen ontwikkeling centraal. Uit een intern onderzoek blijkt echter dat de studenten (in dit geval leraren in opleiding) in hun portfolio vooral gericht zijn op het verbeteren van hun handelen en minder op het begrijpen van zichzelf als leraar en lerende.

Hoofdstuk 3, *Hospitality Management*, gaat in op de vraag in hoeverre hun portfolio de competentieontwikkeling van de student weerspiegelt. Van de student wordt verwacht dat hij actief zijn eigen leerproces aanstuurt. Maar daartoe zal de organisatie meer moeten doen om het competentie leren en portfolio te faciliteren.

Ook de universiteit Maastricht geeft aan dat je pas competenties kunt volgen als ze in het onderwijs ook gebruikt worden. Zonder input geen reflectie. Men leert bewust eerstejaarsstudenten geneeskunde te werken met portfolio's, zodat ze dit kunnen inzetten in volgende jaren waarin het onderwijs diverser wordt en de leerervaringen niet meer voor elke student gelijk zijn.

Hoofdstuk 5, *Small Business & Retail Management*, legt ook een link met competentiegericht onderwijs. De auteurs introduceren ontwikkelingsgerichte assessments als input voor de portfolio's. Hun dossierportfolio's zijn in de loop der tijd omgebogen naar ontwikkelingsportfolio's.

In hoofdstuk 6 wordt beschreven hoe de portfolio kan worden ingezet als assessment voor EVC-procedures bij leerkracht-opleidingen. EVC en portfolio zijn waardevol in een onderwijskundige ontwikkeling waarin de resultaten van niet-formeel ervaringsleren daadwerkelijk benut worden.

Hoewel ook de Universiteit Utrecht hun portfolio bij de opleiding van docenten gebruikt, zijn hun ervaringen met het elektronische portfolio ook voor anderen interessant. Elektronische portfolio's lossen een aantal praktische problemen op die zich met het werken met papier voordoen, zijn beter toegankelijk en makkelijker door te nemen voor begeleiders en medestudenten en ze kunnen ook buiten de opleiding (bijvoorbeeld bij sollicitaties) worden ingezet. De portfolio past uitstekend in het onderwijsconcept van de Educatieve Faculteit Amsterdam, laat hoofdstuk 8, *Van beoordelen naar bewijzen*, zien. In dit hoofdstuk wordt de opbouw van het portfolio beschreven.

Tot slot beschrijft *Bedrijfsinformatietechnologie* de showcase portfolio. Het ontwerp van het portfolio zegt soms net zoveel als de inhoud. De laatste drie hoofdstukken zijn een opmars naar hoofdstuk 10, waar uitgebreid ingegaan wordt op de voor- en nadelen van het elektronische portfolio. De ervaring leert dat hoewel goede software moeilijk te vinden is, het pad van software-ontwikkeling bezaaid is met valkuilen.

De redactie wil met het boek voorkomen dat enthousiaste gebruikers stuiten op de *portfolioparadox*. Het blijkt namelijk dat het klakkeloos invoeren van portfolio bijna altijd tot teleurstellingen leidt. Een belangrijke succesvolle voorwaarde is bijvoorbeeld een competentiegerichte onderwijsleersituatie waarin de student in grote mate zelf verantwoordelijk is voor competentieontwikkeling.

Uit de acht casussen blijkt dat studenten vooral gemotiveerd zijn om met elektronische portfolio's te werken. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Educatieve Faculteit Amsterdam en de opleiding Bedrijfstechnologie aan de faculteit Informatica aan de Universiteit Twente, waar showcase portfolio's tegelijkertijd een demonstratie van communicatieve vaardigheden van de studenten zijn. Degenen die ook willen werken met elektronische portfolio's wordt aangeraden aan te sluiten bij de eigen teleleerplatforms.

De papieren portfolio's doen veel studenten verzuchten waarom al dat werk zonnodig moet. Het valt blijkbaar niet mee ze zondermeer duidelijk te maken dat portfolio's aanzetten tot reflectie op en verbetering van de eigen taakvervulling. Dat het belangrijk is om deze vaardigheid te oefenen, komt omdat het een onderdeel is van het levenslange leren van werknemers.

Veel van de opgaven die in de portfolio's staan (bijvoorbeeld in de portfolio van de opleiding geneeskunde aan de Universiteit Maastricht), lijken op vragen die een goede studietoestel zou stellen: *wat zijn je ervaringen met werken in de gezondheidszorg? In welke zin is het anders geweest dan je je had voorgesteld?* Deze studietoestel is paradoxaal genoeg juist essentieel voor studenten die in grote mate zelf verantwoorde-

lijk zijn voor hun leerproces. Zeker in het begin lukt dit niet zonder goede begeleiding. Wat in de portfolio verzameld en overdacht wordt, zal pas meerwaarde krijgen in een gesprek met de eigen studiecoach. Dit 'moment-of-truth' is waarschijnlijk meer een bron van motivatie voor studenten, dan de meer abstracte portfolio.

Alle casussen er ervaringen overziend, wordt aan het eind van het boek geconcludeerd dat portfolio's bij uitstek geschikt zijn voor het krijgen van inzicht in elders verworven competenties, op basis waarvan opleidingen op maat kunnen worden ontwikkeld. Bij EVC (hoofdstuk 6 *Erkenning van elders verworven competenties*) staan immers niet alleen formele eisen zoals gevolgde vooropleiding, maar ook sociale- en culturele vaardigheden, waarden en normen en persoonlijke eigenschappen centraal. Bovendien wordt een methodiek van competentie-assessment gehanteerd, waar het hoger onderwijs meer gebruik van zou kunnen maken.

Maar voor het kunnen inzetten van portfolio als ontwikkelings- en reflectie-instrument in de opleiding moet duidelijker worden welk bewijsmateriaal wordt gekozen voor competenties en wanneer een bepaald niveau van competentiebeheersing bereikt wordt. De criteria voor assessment moeten veel duidelijker en de docenten zouden kwalitatieve feedback in termen van competenties moeten geven.

In dit licht is het opmerkelijk dat in het hele boek geen nadere definitie van het begrip competentie wordt gepresenteerd! Voor een effectief en motiverend gebruik van de portfolio dient het interne toetsstelsel geheel afgestemd te zijn op het opleidingscompetentieprofiel. Zoals de auteurs van de Hospitality Management te Leeuwarden stellen: 'Je kunt pas competenties volgen als ze in het onderwijs ook worden gebruikt. Zonder input is reflectie niet mogelijk.'

De opleiding Small Business & Retail Management te Enschede werkt bijvoorbeeld wel met een competentieprofiel en development assessments. Alleen hanteren zij een eigen competentietaal. Wat we juist kunnen leren van EVC is dat mensen van 'buiten af' gemakkelijker kunnen instromen in welke opleiding dan ook wanneer we een universele competentietaal zouden hanteren. Hiertoe zullen we te raden moeten gaan bij de bedrijfspsychologen die al langer bezig zijn een internationale competentietaal te ontwikkelen voor werving & selectie en potentieel-ontwikkeling.

Laat de portfolio zijn, wat ook al door de Educatieve Faculteit Amsterdam wordt geconstateerd: een (blijvende) katalysator in het vernieuwingsproces naar competentiegericht onderwijs.

De casussen uit het hoger onderwijs zijn volgens de redactie bedoeld om inspiratie uit te putten. Het boek staat bol van informatie, details en goede tips. De lezer kan afwegen wat bij de eigen opleiding past. Ja, het doel – inspireren – wordt daarmee volgens mij zeker bereikt.

Aan degenen die voor de keuze staan om portfolio's in hun opleiding in te voeren, worden in de epiloog van het boek een aantal vragen gesteld. Wie daarop positief antwoordt, kan beginnen.